

CTC 25

Ymgynghoriad ar rôl, llywodraethiant ac atebolrwydd y sector cyngorau tref a chymuned

Consultation on the role, governance and accountability of the community and town council sector

Ymateb gan: Cyngor Tref Aberystwyth

Response from: Aberystwyth Town Council

Maer Aberystwyth Mayor: Y Cyng. / Cllr. Maldwyn Pryse

Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1SN

Cyngor Tref Aberystwyth
Tŷ'r Offeiriad
Morfa Mawr
Aberystwyth
SY23 2HS

18.10.2024

Annwyl Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai,

Ysgrifennwn atoch i roi ein hymateb i'ch ymholiad cyfredol i rôl, llywodraethu ac atebolrwydd y sector cynghorau cymuned a thref. Bydd ein hymateb yn berthnasol yn bennaf i gynghorau tref/cymuned mwy, fodd bynnag mae'n bwysig bod y Pwyllgor yn nodi'r gwahaniaethau o fewn y sector. Y cyngor mwyaf yng Nghymru yw Cyngor Tref y Barri, gyda phraesept o dros £1.2 miliwn; mewn cymhariaeth, mae dros 600 o gynghorau â phraesept o lai na £100,000¹.

Rôl y Cyngor Tref:

Mae Cyngor Tref Aberystwyth, fel llawer o rai eraill, yn cymryd mwy a mwy o wasanaethau anstatudol. Mae hyn yn aml yn cael ei wneud mewn ymateb i sefyllfa ariannol y Cynghorau Sir, sy'n dirywio oherwydd degawdau o galedi. Mae hyn wedi gweld llawer o Gynghorau Tref yn "camu i fyny" i gymryd drosodd gwasanaethau anstatudol i gynnal y ddarpariaeth i drigolion tra'n lleddfu straen ariannol ar Gynghorau Sir. I ddefnyddio Aberystwyth fel enghraifft, diolch i'r ffordd y lluniodd y setliad ar ôl ad-drefnu llywodraeth leol yn y 1970au, cawsom ein gadael heb unrhyw asedau nac eiddo a allai fod wedi darparu sylfaen fel arall. Mae pob datblygiad o ran darpariaeth gwasanaeth yn newydd felly, ac rydym wedi gorfod cyfeirio adnoddau sylweddol i adeiladu ein gallu ac ehangu ein setiau sgiliau a gwybodaeth er mwyn cyflawni'r rhain. Mae hyn wedi arafu ein gallu i ddarparu gwasanaethau, ac wedi creu ei heriau ei hun, ac er gwaethaf hyn rydym wedi llwyddo i ddarparu gwasanaethau effeithlon ac effeithiol i'n trigolion. Mewn llawer o achosion lle mae gwasanaethau wedi'u trosglwyddo o Gynghorau Sir i Gynghorau Tref, mae'r gwasanaethau hyn mewn gwirionedd wedi cael eu rhedeg yn fwy effeithiol ac am lai o gost gan y Cyngor Tref; mae Cynghorau Tref a Chymuned yn ffurf gost-effeithiol o lywodraeth leol.

P'un a yw polisïau tebyg i lymder yn mynd i barhau ai peidio, dylem fod yn meithrin gwytnwch yn y sector tra hefyd yn datblygu talent newydd a chronfeydd gwybodaeth. Dylai Llywodraeth Cymru chwarae rhan yn y gwaith o hwyluso hyn, gan helpu i greu canolbwynt ar gyfer rhannu arfer gorau a chefnogi Cynghorau Tref i ddatblygu.

---

¹ Yn seiliedig ar wybodaeth praesept 2022-23: [Community council precepts by community council \(gov.wales\)](https://www.gov.wales)

Dylai sybsidiaredd, datganoli a lleoliaeth fod yn egwyddorion sylfaenol mewn trafodaeth yn y dyfodol ar ddatganoli pwerau i Gynghorau Tref, y mae'r Cyngor hwn yn ei gefnogi. Dim ond gyda datganoli digon o fodd i ddeddfu'r pwerau hynny y bydd datganoli pwerau yn effeithiol. Hynny yw, bod yn rhaid i ddatganoli pwerau hefyd gynnwys datganoli'r mecanweithiau ariannol i'w gweithredu. Un enghraifft o faes y gellid ei ddatganoli ymhellach i Gynghorau Tref yw cynllunio. Mae pob cyngor cymuned a thref ar hyn o bryd yn ymgynghoreion statudol i awdurdodau cynllunio, fodd bynnag mae ein mewnbwn yn aml yn cael ei ddiystyru. Croesewir cryfhau gallu Cynghorau Tref i godi eu lleisiau. Mae Cynghorau Tref eisoes yn chwarae rhan enfawr mewn 'creu lleoedd' yn eu cymunedau, a gallent chwarae rhan hyd yn oed yn fwy pe byddent yn cael lle i wneud hynny. Dylid mynd ati i ddatganoli, gyda mwy o bwerau a gallu ariannol yn cael eu datganoli i Gynghorau Tref a Chymuned.

Llywodraethu ac Atebolrwydd Cynghorau Tref

Mae angen adolygiad sylfaenol o rôl Cynghorau Tref mewn llywodraeth leol. Gyda ffocws cynyddol gan gynghorau sir ar ddarparu gwasanaethau statudol yn unig, ynghyd â strwythurau democrataidd anatebol yn aml, mae llawer o drigolion wedi galw am fwy o wasanaethau lleol gan fwy o lywodraeth leol. Dylid adolygu a phrofi'r dosbarthiadau pŵer presennol o ran gwydnwch ac atebolrwydd. Mae diffyg democrataidd mewn democratiaethau ar draws y byd, ond mewn unrhyw adolygiad o'r sector, mae atebolrwydd a llywodraethu wedi'u cysylltu'n annatod a byddent yn elwa o gynyddu ymwybyddiaeth etholwyr o rôl newidiol llywodraethau ar bob lefel; darn o waith sydd angen digwydd ar bob haen o lywodraeth.

Gall atebolrwydd fod ar sawl ffurf; cwynion ffurfiol ombwdsmon, cyfranogiad y cyhoedd mewn cyfarfodydd, ac wrth gwrs y blwch pleidleisio. Yn y bôn, rhaid i unrhyw ddiffyg mewn atebolrwydd yn y sector fod yn gysylltiedig â diffyg gwybodaeth etholwyr, ond hefyd sector heb ddigon o adnoddau y mae ei atebolrwydd yn dibynnu'n bennaf ar gamau gweithredu gan gynghorwyr sy'n wirfoddolwyr, ac ar y cyfan nad ydynt yn arbenigwyr mewn gwleidyddiaeth, gwasanaethau cyhoeddus, neu lywodraethu. Dylai hyfforddiant ar reolau sefydlog a materion eraill fod yn ofyniad cyfreithiol i bob cynghorydd er mwyn helpu i fynd i'r afael â hyn, ond heb gydnabod rôl cynyddol Cynghorau Tref a Chymuned, dylai unrhyw fecanweithiau atebolrwydd newydd ddatblygu ochr yn ochr â mecanweithiau newydd sy'n galluogi cynghorau i adeiladu gallu a chadernid yn eu darpariaeth gwasanaeth.

Mae cyfathrebu rhwng haenau o lywodraeth yn drefniadau ad-hoc, sy'n golygu er bod llawer o berthnasoedd gwyb, mae yna lawer o rai negyddol hefyd. Dylai Llywodraeth Cymru weithio gyda sefydliadau eraill i ddatblygu 'Cod Safonau' i alluogi lefel sylfaenol o barch a chyd-ddealltwriaeth rhwng awdurdodau lleol. Dylai'r cod hwn rymuso Cynghorau Tref a Chymuned, sef y lefel gynrychiolaeth sydd agosaf at y cyhoedd, fel bod y cyhoedd yn cael eu cynrychioli'n well wrth wneud penderfyniadau. Dylai hefyd osod gofynion cyfathrebu sylfaenol rhwng lefelau llywodraeth ar benderfyniadau a chynigion.

Dylai cymorth gael ei ddarparu, gan Lywodraeth Cymru a chyrff cynrychioliadol fel Un Llais Cymru, i alluogi cynghorau mwy i ddatblygu polisiau, prosesau, eu rheolau sefydlog a dogfennaeth arall. Byddai hyn yn hwyluso mwy o gynnydd mewn capasiti ac yn galluogi Cynghorau Tref a Chymuned i ddarparu'r ddarpariaeth orau bosibl.

Digido

Mae tirweddau technolegol esblygol yn galluogi cyfranogiad ar-lein yn fwy nag erioed. Mae cefnogaeth i Gynghorau Tref a Chymuned i ddarparu cyfleusterau hybrid a chyfieithu ar y pryd yn hanfodol i alluogi cyfranogiad llawn aelodau a thrigolion.

Yn Gywir,

Cyng/Cllr Dylan Lewis-Rowlands

Cadeirydd y Pwyllgor Rheolau Sefydlog a Pholisi

Cadeirydd y Pwyllgor Rheolaeth Cyffredinol

A handwritten signature in black ink, reading 'Dylan Lewis-Rowlands', is displayed on a light beige rectangular background.

Ar ran Cyngor Tref Aberystwyth